UDK 355.3(497.8)″19″:821.163.4-13

Историјски записи, година XCIX, 1–2/2026

Будимир АЛЕКСИЋ*

ОПЕРАЦИЈЕ ЦРНОГОРСКЕ ВОЈСКЕ ТОКОМ ПРВОГ СВЈЕТСКОГ РАТА У НОВИЈИМ ЕПСКИМ ПЈЕСМАМА

ABSTRACT: *From ancient times to our era, throughout the entire history of human society, wars and military clashes have been subjects of literary and artistic interpretation. Similarly, the wars our people have fought for centuries for freedom and unity have found their place in numerous works of oral and written literature. In this study, we will analyze a corpus of more recent decasyllabic and octosyllabic epic poems dedicated to the operations of the Montenegrin army during the First World War. These literary creations, in which we find many poetic qualities, represent a poetic glorification of a chivalrous era and its heroes who selflessly sacrificed themselves for their ideals and hopes. Among these poems, the verses of Radovan Bećirović from his poem „The Battle of Mojkovac" stand out with their height and strength of epic sweep and patriotic pathos.*

KEYWORDS: *Montenegrin army, First World War, Montenegro, Battle of Mojkovac, serdar Janko Vukotić, Radovan Bećirović, epic poems „in the folk style".*

I

Од најстаријих времена, па све до нашег доба, током читаве историје људског друштва, ратови и војни окршаји били су предмет књижевноумјетничке обраде. Тако су и ратови које је наш народ водио вјековима за слободу и јединство нашли своје мјесто у бројним дјелима усмене и писане књижевности. Како добро уочава и тачно констатује Ново Вуковић, „рат као специфичан друштвено-историјски феномен представља једно од најконстантнијих тематских и инспиративних из-

* Научни сарадник у Историјском институту УЦГ. Research associate at the Institute of History, University of Montenegro.

вора цјелокупне умјетности, а књижевности посебно“[1]. Вуковић посебно апострофира чињеницу да је рат ,,као књижевно-тематски комплекс нека врста традиције у књижевности створаној у Црној Гори и о Црној Гори“, те да ,,највећа дјела црногорске књижевности имају рат као централну или битну тему“[2].

Борбе вођене током Првог свјетског рата на нашим просторима (Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине) имале су снажан одјек у српској литератури. О тим догађајима и њиховим актерима писали су и учесници тих збивања, и они стваралаци који су као дјеца запамтили страхоте Првог свјетског рата, као и они који су рођени након његовог завршетка. Књижевно интересовање за тај тешки и трагични период наше историје не престаје до данас, па се слободно може констатовати да је опсједнутост том тематиком толико велика да би се могло набројити неколико стотина писаца који су обрађивали поменуту тему. Борбе црногорске војске у Првом свјетском рату, и огромно страдање које је Црна Гора поднијела у том периоду (Краљевина Црна Гора је изгубила 25 одсто становништва), представљали су значајно тематско и инспиративно исходиште српске књижевности.

Наша је намјера да покажемо како су операције црногорске војске током Првог свјетског рата приказане у српској хроничарској епици, односно у пјесмама створаним по узору на народне. Ријеч је о пјесмама испјеваним римованим гусларским десетерцима (мада их има и у осмерцима), које су умногоме блиске вуковским народним епским пјесмама, па се зато најчешће и називају пјесме *на народну*. Ова врста епског књижевног стваралаштва нарочито је тематизовала ратне операције црногорске Санџачке војске којом је командовао сердар Јанко Вукотић. Та војска је потискивала непријатељску аустроугарску војску, у садејству са српском Ужичком војском, од Пљеваља (26. августа 1914) до Романије и Пала, а од краја октобра те године под ватром надмоћног непријатеља се повлачила у широком луку, чувајући одступницу српској војсци, од Романије преко Вишеграда, Прибоја, Нове Вароши и Сјенице до Берана и Мојковца.

II

Битка на Мојковцу, која се одиграла на Бадњи дан и Божић (6. и 7. јануара) 1916. године, представља круну свих ратних операција не само Санџачке него цијеле црногорске војске током Првог свјетског рата.

[1] Ново Вуковић, ,,О рату као књижевној теми“, у: *Огледи из књижевности*, НИО ,,Универзитетска ријеч“, Никшић, б. г., стр. 43.

[2] Исто, стр. 47.

Овај славни бој је више пута тематизован у српском прозном и пјесничком стваралаштву, а посебно у епским пјесмама *на народну*.

Из читавог корпуса хроничарских епских пјесама на ту тему, умјетничком снагом и љепотом издваја се пјесма Радована Бећировића Требјешког (1897–1986), најрепрезентативнијег представника новије, гусларско-десетерачке епике у српском народу. Као свједок хроничар (учесник), Бећировић је овјековјечио саможртвени хероизам црногорске Санџачке војске у Мојковачкој бици у истоименој пјесми (*Мојковачка битка*), која има преко хиљаду стихова, и чија је прва верзија објављена 1927. године у Никшићу.

Мојковачка битка је једна од највећих и најзначајнијих Бећировићевих пјесама (према мишљењу многих – ово је умјетнички највреднија Бећировићева пјесма), која се по естетским квалитетима, по снази ликова и развијености догађаја приближава пјесмама вишњићевске форме. „Као и Вишњић, Бећировић је и историјски и пјеснички тачан“[3], наглашава Ранко Поповић. У страдању мојковачких ратника, који су зауставили продор аустроугарских трупа (чији је циљ био пресијецање одступнице српској војсци преко Космета и Албаније, а затим и њено потпуно уништење) – Бећировић је видио једну од наших највећих историјских побједа. Писана са пуном свијешћу о изузетном значају Мојковачке битке, ова пјесма настала је на основу ауторовог најнепосреднијег увида у драматику догађаја о коме пјева. Осим тога, пјесник је и од других учесника битке, нарочито од команданата, прикупљао податке о свим појединостима везаним за ову битку: о плану борбе и распореду снага, о кретању појединих црногорских и аустроугарских формација, о губицима на једној и другој страни, итд. Бећировић овдје, у форми епског десетерца, описује и констатује све оно што је егзактна историјска наука доказала: мала Црна Гора упустила се у оружани сукоб са моћном Аустроугарском монархијом да би обезбиједила слободну одступницу српској војсци.

Завршни стихови поруке сердара Јанка Вукотића војсци подсјећају на ријечи спартанског војсковође Леонида. Бећировићев римовани десетерац сердаровим ријечима се „успео до класичне висине, свеједно да ли Вишњићеве, Подруговићеве, Милијине или Његошеве“[4]. Сердарева орука „није наредба већ завјет – неки далеки, потпуно измијењен облик клетве Кнежеве, сав од историје и јуначких предака, заснован у потпуности на саможртвеној јеванђеоској љубави која је ос-

[3] Ранко Поповић, *Завјетно памћење пјесме: стварносни контекст српске поезије с краја 20. вијека*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2007, стр. 221.

[4] Исто, стр. 222.

нов племенитог витештва мојковачких подвижника“[5]. Бећировић у овој пјесми у први план истиче хришћанска етичка начела којима су се руководили мојковачки витезови. Њихово опредјељење да уђу у рат са далеко надмоћнијим непријатељем, Бећировић посматра као израз братске саможртвене љубави засноване на јеванђељу и подстакнуте подвигом косовских јунака. Сердар Јанко Вукотић заклиње своје борце Милошевим мачем, Косовом и Видовданом:

„И тако вам гроба Његошева,
И љутога мача Милошева,
(...)
И тако вам Никчевијех рана,
И Косова и Видова дана,
(...)
Не пустите Нијемце и Швабе,
Да Руговску клисуру уграбе.“
(Бећировић 1998: 221–222)

Драматика судара двије војске, непријатељска сила која је притисла земљу, командантова заклетва, гавранови који надлијећу бојиште – све подсјећа на Косовску битку.

У овој Бећировићевој пјесми можемо пратити пут транспозиције историјске грађе у умјетничку форму. Заснивајући казивање на јасним историјским чињеницама, које успјешно прелама у призми сопствене пјесничке замисли, пјесник се уочљиво и директно приближава српском Хомеру – Филипу Вишњићу. Догађаје, ликове и сам природни колорит битке, Бећировић приказује веома пластично и сугестивно. Естетском руху чињеница уграђених у пјесму и укупном умјетничком утиску знатно доприносе зналачки употријебљена бројна стилска средства: контраст, епско понављање, поређење, епитети итд.

У овој пјесми пјесник помиње (скоро набраја) истакнуте јунаке и команданте свих војних формација, од највећих до најмањих, описује њихове значајније подвиге у свјетлу њихових карактерних особина. Бећировић се овом пјесмом потврдио као стваралац „који је знао да историјске чињенице транспонује у широке епске слике и поетске визије изузетне лепоте и снаге, а конкретне историјске личности у ликове епске песме; да суву хронику претвара у поезију, а сирове појединости у право песништво“[6]. Стога академик Љубомир Зуковић, говорећи о умјет-

[5] Исто, стр. 221.

[6] Милун Марић, *Старац Радован или феномен песничке популарности*, приредио Милорад Предојевић, издавач Душан Марић, Нови Сад, 2003, стр. 7.

ничкој вриједности ове Бећировићеве пјесме, с правом закључује да „у тој песми има места која висином и снагом епског замаха, херојског и родољубивог патоса иду у сам врх песничког израза на нашем језику“[7].

III

Осим ове пјесме, Бећировић је написао још три пјесме које се односе на Мојковачку битку. Ријеч је о сљедећим пјесмама: *Мојковачки лав*, *Споменик на ријеци Тари* и *Мојковачки Вучедолац*. Пјесма *Споменик на ријеци Тари* посвећена је „мојковачким Леонидима“, херојима Мојковачке битке, од којих су многи – у складу са хришћанским учењем – положили живот свој за ближње своје. Жртву мојковачких витезова пјесник у овој пјесми упоређује са подвигом косовских јунака, и сматра их осветницима Косова („Мојковачки витезови, / А Косовски осветници; / Је л' бољијех људи било, / Обилићу право реци?“). Бећировић је увјерен да су јунаци Мојковачке битке били надахнути Косовом и руковођени косовским завјетом.

Пјесма *Мојковачки Вучедолац* је потресна балада о храбром Ровчанину, Милутину Тодоровом Булатовићу, старом ратнику и добровољцу са Вучјег дола и Брегалнице, који – иако има „деведесет љета“ – не жели да умре „поред пријеклада“, него хита пут Мојковца да се придружи својим синовима.

Није потребно посебно наглашавати у коликој је мјери тачна констатација Матије Бећковића да би се за Мојковачку битку мање знало, „а поготову за њене учеснике, да није било песника који их је овенчао све држећи се историјских чињеница и плана битке онако како је изложен у стручној студији Милана Зеленике“[8].

IV

Осим пјесама Радована Бећировића о којима је до сада било ријечи у нашем раду, има још петнаестак пјесама истога жанра, тј. пјесама испјеваних *на народну* које у фрагментима или у цјелини обрађују Мојковачку битку.

Међуратни хроничарски епски пјесник из Мораче – Вуксан Марјановић у пјесми *Црногорска вила тужи на Ловћену*, објављеној у збирци *Вила сестра старијех Ускока за Морачу и Љевишта пита* 1938.

---

[7] Љубомир Зуковић, *Еп гуслара о Великом рату*, Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука, 2014, стр. 26.

[8] Матија Бећковић, „Посмртна слава је једина и права“, у књизи: Будо Симоновић, *Од млинара до барда*, Октоих, Подгорица, 2011, стр. 233.

године, помиње подвиг мојковачких јунака. Међу херојима Мојковачке битке пјесник, по природи ствари, прије свих помиње главнокомандујућег – сердара Јанка Вукотића:

„Ко ми грдне ране вида,
И споменик јак озида
Код границе наше старе,
Код Мојковца и код Таре,
Кад одсудна бјеше битка
Ту Вукотић сабља бритка,
С неколико чета друга,
Срете Њемце и Корнуга
На мегдан се мушки бори,
Краљу Петру пут отвори.“
(Марјановић 1938: 18)

Као што је евидентно из посљедња два стиха, пјесник смисао Мојковачке битке види у обезбјеђивању слободне одступнице српској војсци, предвођеној краљем Петром Првим Карађорђевићем.

Мојковачке битке дотакао се и хроничарски пјесник Живојин Ђукановић – Звицер (1946–1992) када у пјесми *Васојевићи* помиње војводу Лакића Војводића, команданта Васојевићког одреда, који се храбро борио у мојковачким горама током овог славног боја – чувајући одступницу српској војци:

„А име ће овог Црногорца,
Чуват’ ратна слава са Мојковца,
То бијаше војвода Лакићу,
Па си мог’о са њим Вукотићу,
Дат’ Србима од помоћи руку,
Да се лакше ка Скадру повуку.“
(Ђукановић – Звицер 1990: 161)

Подвиг мојковачких витезова опјевао је и савремени епски пјесник Иван Крговић (1976). Његова десетерачка пјесма *Мојковачки крвави бадњаци* у први план истиче разлоге њиховог жртвовања: упустили су се у сукоб са моћним царством да би омогућили одступницу братској српској војсци:

„Српска војска ка југу се креће
Црногорска не може и неће,

Него браћи одступницу брани
Хладна зима, а божићни дани,
На Мојковцу уз ријеку Тару
Праве дочек бечкоме ћесару.“
(Крговић 2005: 117)

Славна Мојковачка битка и спремност припадника црногорске Санџачке војске да се жртвују за своју једновјерну и једнокрвну браћу – подстакла је и епског пјесника и познатог српског гуслара Славка Јекнића (1962) да напише три пјесме тематско-мотивски везане за мојковачку епопеју. То су пјесме *С Мојковца нам преци поручују*, *Јанко Вукотић на Мојковцу* и *Сердару Јанку Вукотићу*, објављене 2005. године у збирци *Слободарска здравица*.

Апотеозу главнокомандујућем црногорске војске у Мојковачкој бици написао је и Милан С. Илић (1922–2007). Његова пјесма у акростиху *Сердару Јанку Вукотићу* истовремено је химна Вукотићевој постојбини Чеву, „гнијезду јуначком“ (о коме је онако одушевљено пјевао и Његош), симболу црногорске „борбе непрестане“.

Мојковачка епопеја заузима истакнуто мјесто у пјесничком стваралаштву савременог епског пјесника Славка Перошевића (1968). У његовој збирци епских пјесама *Трагом струна кроз огањ плотуна* налазимо неколико пјесама посвећених Мојковачкој бици и њеним јунацима. Перошевић је ову тему најпотпуније обрадио у опширној пјесми *Мојковац – крвави Божић 1916*, испјеваној у римованим гусларским десетерцима. Пјесник у елегичном тону износи своје мисли и осјећања о протагонистима Мојковачке битке, посебно истичући опредјељење сердара Јанка Вукотића да до посљедњег човјека брани част отаџбине, која је „од свега најпреча“:

„А из хладних мојковачких шума
Кад престану одјеци куршума,
Ил’ смо, браћо, молећи се Богу,
Швапску силу потукли до ногу,
Или нас је у снијежна прла
Дивља хорда до задњег сатрла.“
(Перошевић 2017: 184)

Ово обећање дато регенту Александру Карађорђевићу исказано је у стиховима који су показатељ истинског пјесничког надахнућа и родољубивог заноса.

Божо Ђурановић (1940), послије Радована Бећировића свакако најистакнутији представник новије српске епике, такође је опјевао витешки подвиг сердара Јанка Вукотића и његових војника. Његова пјесма *Сердар Јанко на Мојковцу*, испјевана у осмерачком стиху (који је иначе послије десетерца и најпопуларнији стих наше народне пјесме), грађена је на оштрим контрастима: сердар Јанко Вукотић, који се „на Мојковцу мушки бори", супротстављен је краљу Николи „што остави, / Своје крше слободарске, / Да сиједој својој глави / Спас потражи преко мора"; мојковачко бојиште, гдје „бригада Јанкова је страховити отпор дала", супротстављено је покореној црногорској престоници Цетињу, у које „без одбране умаршира швапска војска". Зло је са свих страна притисло Црну Гору и читав српски народ, стари краљ Никола побјегао је у туђину, а швапске хаубице са которског пристаништа гађају Његошеву цркву на Ловћену:

„Само Јанко Вукотић се
На Мојковцу мушки бори
Да сачува стару славу
Српској Спарти – Црној Гори.

Да заштити јединице
Изнемогле српске војске
Што одступа пут Медове,
Кроз гудуре црногорске."
(Ђурановић 2015)

Ова Ђурановићева пјесма права је химна јунаштву мојковачких витезова („Пануло је на Мојковцу / На стотине младих глава / Да их нико не прекори / Нека им је вјечна слава!"), похвала патријархално-витешком и ратничко-херојском менталитету српског народа из Црне Горе, Старе Херцеговине и Брда, успјели пјеснички хвалоспјев оним странама српског карактера и српске историје које служе на част народу који се са својим Честитим кнезом 1389. године опредијелио за Царство небеско.

V

У Мојковачкој бици најтежи и најделикатнији задатак припао је Ускочком батаљону којим је командовао поручник Љубомир Полексић. Када је сердар Јанко Вукотић (иако бројчано изразито инфериорнији) одлучио да нападне непријатеља (који тај напад није очекивао), први је

у напад – у само свануће, у шест часова, кренуо Ускочки батаљон који је непријатељу нанио тешке губитке, и који је, према ријечима историчара Александра Драшковића, „у Мојковачком бoју 7. јануара 1916. године, одиграо једну од капиталних, да не кажемо пресудних, улога у констелацији борбених догађаја и колосалних напора Прве санџачке дивизије“[9]. Та јединица је, истиче Драшковић, „у готово немогућим условима, потпуно изолована, ни од кога подржавана, перманентно изложена смртној опасности тоталног уништења, у току читавога дана привлачила на себе ватру јаких противничких снага, чије би присуство на попришту пресудних догађаја можда донијело одлучујућу превагу у исходу борбе“[10].

Илуструјући неописиву храброст ускочких Спартанаца и њихову несебичну жртву за отаџбину и српство, Драшковић наводи сљедеће податке: „Оно што неспорно потврђује неописиве напоре Ускочкога батаљона, јесу његове импресивне жртве којима је платио свој ратни допринос борбеном прегнућу Прве санџачке дивизије, у последњем великом окршају на Мојковцу: батаљон је изгубио једну четвртину свога бројнога стања; 49 погинулих и 46 рањених официра, барјактара и војника! При односу мртвих и рањених, врло је карактеристичан један куриозум, толико неуобичајен у богатој ратној емпирији, а који се у овом случају управо десио, а то је да је број погинулих премашивао број рањених, што се по правилу, готово егзактном закономјерношћу, дешава обрнутим редослиједом. Томе још ваља додати занимљив податак, да су сви рањеници Ускочкога батаљона били тешки рањеници, са јако тешким озљедама. Објашњење је, у конкретноме случају, једноставно: пуцало се на живе мете из непосредне близине и што се приликом обостраних самоубилачких јуриша сусрет противника решавао, углавном, ножевима“[11]. Из Ускочког батаљона погинули су два барјактара: Јоко Полексић, стари ратник из ратова 1876–1878. (иначе отац команданта батаљона Љубомира Полексића), и четни барјактар Раде Гиљен, као и командир чете, официр Радојица Жижић, док су рањени: барјактар Јован Кршикапа и командири чета: Милисав Церовић и Коста Алексић. Тако су храбри Ускоци у свој вијенац славе уплели још једну ловорову грану.

Витешки подвиг Ускочког батаљона и саможртвени хероизам његових бораца опјеван је у бројним пјесмама новије српске епике, а посебно га је овјековјечио наш посљедњи епски бард Радован Бећировић

[9] Др Александар Драшковић, *Мојковачка битка*, друго издање, Стручна књига, Београд, 1991, стр. 182.
[10] Исто, стр. 183.
[11] Исто.

Требјешки, аутор славне пјесме о Мојковачкој бици. У тој пјесми, Бећировић о подвигу Ускока, поред осталог, каже:

„А Полексић Љубо с Ускоцима
Крв јуначку проли потоцима,
Да се Србин довијек поноси
Због Ускока на Челинској коси.
(...)
Ту би тога дана и времена,
Сто Ускока мртва и рањена;
Ту погибе Полексићу Јоко,
Стари витез и познати соко,
Пушке су га погодиле двије
По сред срца, грома чуо није,
А барјак му разнесе олово
И његово срце соколово".
(Бећировић 1998: 227)

Пјесму у римованим осмерцима организовану у 21 строфу са по четири стиха посвећену припадницима Ускочког батаљона под насловом *Батаљон смрти*, објавио је и савремени епски пјесник Славко Перошевић 2017. године у својој збирци *Трагом струна кроз огањ плотуна*. Пјесник, у дијалошком облику, у форми разговора сокола и виле опјевава страдање ускочких Обилића и повратак преживјелих припадника тог батаљона кући, преко планине Семоља.

Прије Мојковца, Ускочки батаљон је учествовао у многим борбама на Херцеговачком фронту. У септембру 1914. овај батаљон је прешао у Санџачку војску која је изводила операције у Босни. Његови неустрашиви борци посебно су се истакли у Бој у на Гласинцу 26. септембра 1914, у коме је тешко рањен барјактар Ускочког батаљона Јоко Полексић.

У пјесми *Дурмиторски јунаци* епски пјесник Славко Перошевић говори о ратном путу Ускочког батаљона и о витештву његових бораца у борбама на Гласинцу и Романији, и на дринском бојишту. У тој пјесми Перошевић апострофира храброст старог барјактара Јока Полексића, чија је јуначка погибија у Мојковачкој бици приказана у бројним пјесмама *на народну*:

„Врелих зрна ђе пљушташе киша
Овај витез први је јуриша',
На Гласинац, на Млађ и на Дрину

Ускоке је глед'о како гину.
Једног дана кад зајеча труба
Први метак погоди му Љуба,
Паде соко крвавијех груди,
Јоко викну: 'Јунак сине буди,
Диж' се Љубо и у строј се врни
Да нам образ данас не поцрни!'".
(Перошевић 2017: 77)

О обилићевском јунаштву Јока Полексића, Перошевић говори у више својих пјесама, а највише у поменутој пјесми *Мојковац – крвави Божић 1916*, гдје каже:

„Ту у мразу и леду дубоком
Смрт се тучи с Полексићем Јоком
И од страха обузе је језа
Под оружјем кад виђе витеза
На германске ђе јуриша чете,
Па рашири руке да га срете
И на прса да привије гола
Главосјечу са Вучјега дола.
И најбољи јунак из Ускока
Паде мртав разнијетих тока
И крвавог барјака и грба
За част, образ и слободу Срба".
(Перошевић 2017: 187)

Барјактару Ускочког батаљона Јоку Полексићу епску пјесму у осмерцу је посветио и Богдан Кршикапа, син храброг ратника из Ускока Рада Кршикапе, која гласи:

„Витез један уз јелику
Прислонио своје плећи,
Да је оро дурмиторски
Лако би се могло рећи.
Укочен му поглед стоји
К'о да сјева мутно око,
Тај капетан неумрли
Полексић се зове Јоко"
(Ашанин 1988: 190)

Осим у епским пјесмама, јунаштво ускочких витезова је имало снажан одјек и у народном памћењу и предању, а историографија је одавно сагледала улогу Ускочког батаљона у Мојковачкој бици.

VI

У исто вријеме док је црногорска Санџачка војска водила борбе на Мојковцу, и борци Херцеговачког одреда црногорске војске били су битку са знатно бројнијим непријатељем у рејону Грахова и Клобука[12]. Задатак тог одреда је био да брани гранични фронт од планине Биоча до Граховске плоче. У његовом саставу налазила су се и три батаљона херцеговачких добровољаца, њих 1.544 припадника Гатачког, Билећког и Требињског батаљона. Ријеч је о људима који су били пребјегли из Херцеговине у Црну Гору или су дошли из Америке, гдје су били на привременом раду. Наспрам Херцеговачког одреда, који је у свом саставу имао девет хиљада бораца, на Херцеговачком фронту, налазила се аустроугарска војска генерала Брауна, јачине око двадесет хиљада војника, односно деветнаест батаљона на првој линији, и двије бригаде у резерви. Тих јануарских дана 1916. године, Херцеговачки одред се борио под изузетно тешким условима. Ту чињеницу историчар Новица Ракочевић илуструје сљедећим подацима: „Оскудијевао је у свим материјалним потребама за рат. Трупе су гладовале. Снабдијевале су се храном и одјећом од својих кућа и реквизицијом од становништва никшићке области. Најтеже им је ипак падала оскудица у наоружању, нарочито у квалитетној артиљерији и муницији за топове којом су располагале. Ни пушке нијесу биле у добром стању. Оне калибра 7 : 65, зване 'московке', руског поријекла, војници су држали код својих кућа још од прије рата, а због употребе у ратовима, почев још од балканског, пушке су биле доста оштећене“[13]. У тродневној борби (7–9. јануара) Херцеговачки одред је својом витешком одбраном успио да одржи положаје и одбије нападе много надмоћнијег противника, омогућивши тако својој врховној команди да предузме повлачење црногорске војске у правцу Скадра, које је било планирано, али до којег није дошло.

Витешке подвиге и несебичну жртву бораца Херцеговачког одреда, опјевао је Славко Перошевић у пјесми *Битка на Клобуку*, испјеваној у римованим осмерцима. У вјешто сроченим стиховима ове пјесме (састављене од 39 строфа, односно 156 стихова) аутор описује одлучност црногорских и херцеговачких витезова да се жртвују за слобо-

[12] Вид. о томе: Новица Ракочевић, „Борбе Херцеговачког одреда црногорске војске у јануару 1916. године“, *Историјски записи*, година XXI, књига XXV, св. 2, 1968, стр. 225–250.

[13] Исто, стр. 249–250.

ду, борећи се против далеко надмоћнијег непријатеља. Пјесник је живописно и сликовито приказао њихово подвижништво и предано служење отаџбини и српству. Суочени са чињеницом да не могу спасити државу чија је пропаст извјесна, и свјесни да иду у смрт, хероји Боја на Клобуку бију битку – „за част и за образ“:

„Док из грла топовскијех
Огањ бљује и сијева,
Црногорац на Клобуку
Лабудову пјесму пјева.

Ће смрт швапски меци сију,
Ће топовска зрна туку,
С Херцеговцем братом бије
Бој последњи на Клобуку.

Аустријска звијер страшна
Навађује уз планину,
А два брата загрљена
За част и за образ гину,

Јер све друго пропало је –
Власт, држава, престо, круна,
Остало је само срце
И храбрости душа пуна.“
(Перошевић 2017: 197)

Перошевић са доста стваралачке снаге и инвенције приказује клобучко ратиште и двије војске у судару, посебно апострофирајући несебичну жртву и витешку погибију припадника Граховског батаљона:

„И батаљон Граховски је
Тога дана на Космашу
Изгинуо, да се памти,
За слободу и част нашу.
(...)
Гинули су официри,
Гинули су барјактари,
Из Граховског батаљона
Храбро срце искрвари“.
(Перошевић 2017: 198–199)

Недалеко од Клобука и Илијина Брда, поред пута, народ тога краја (Вилуса, Грахова и Клобука) је 1924. године, добровољним прилозима подигао спомен-капелу борцима палим за слободу и уједињење на положајима Грахова и Клобука од почетка Првог свјетског рата 1914. па закључно са тродневном битком 7–9. јануара 1916. године. На капели су урезани стихови непознатог пјесника „на народну“ који славе ове јунаке чија су имена исписана на двије гранитне плоче постављене у капели. Ти стихови гласе:

„На кости вам измучене
Подигосмо спомен ови
А нека вам српска вила
Вјенац сплете ловорови“.

* * *

Како тачно запажа Видо Латковић, „жаришта епског стварања поклапају се углавном са средиштима борбе“[14], а операције црногорске војске у Првом свјетском рату биле су инспиративна тема српским епским пјесмама „на народну“. Витешки подвиг јунака Мојковачке битке и Боја на Клобуку омогућио им је да се приближе косовским светим ратницима. Чињеница да су се припадници црногорске Санџачке војске и Херцеговачког одреда жртвовали за слободу и отаџбину била је идеалан основ епском представљању догађаја. Хроничарске пјесме о тим догађајима истичу снажно патриотско и слободарско осјећање црногорских и херцеговачких витезова. Оне подстичу слободарски дух и српску националну идеју, доприносе утврђивању свијести о значају отпора непријатељу и указују на важност сваког појединца у борби за ослобођење отаџбине. У многим пјесмама из овог корпуса наћи ћемо полета и свјежине, версификацијског склада и бираног рјечника, искреног личног доживљаја и стилистичког умијећа.

Цитирана литература и извори

Ашанин 1988: Мијајло Ашанин, *И тада рекоше: неће проћи*, Титоград: Центар за културу „Ненад Ракочевић“ Мојковац.

Бећировић 1979: Хаџи-Радован Бећировић – Требјешки, *Стабљике српства*, Никшић: Издање ауторово.

[14] Видо Латковић, *Чланци из књижевности*, Народна књига, Цетиње, 1953, стр. 27.

Бећировић 1998: Хаџи-Радован Бећировић – Требјешки, *Стабљике српства: изабране и нове пјесме,* приредили Михаило Шћепановић и Будимир Алексић, Цетиње: Светигора.

Вуковић б. г.: Ново Вуковић, „О рату као књижевној теми“, у: *Огледи из књижевности*, Никшић: НИО „Универзитетска ријеч“.

Добричанин 1995: *Епске песме Србије и Црне Горе 1912–1918 (прикупио и приредио Мирко Добричанин)*, Београд: Савез удружења ратника ослободилачких ратника Србије 1912–1918.

Драшковић 1991: Александар Драшковић, *Мојковачка битка*, друго издање, Београд: Стручна књига.

Ђукановић 1990: Живојин Ђукановић – Звицер, *Срећне вам ране, јунаци,* Никшић: Монтекс.

Ђурановић 2015: Божо Ђурановић, *Сердар Јанко на Мојковцу* (пјесма у рукопису), Никшић: Необјављено.

Зуковић 2014: Љубомир Зуковић, *Еп гуслара о Великом рату,* Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске.

Илић 2008: Милан Илић, *Акростихови*, Никшић: Издање пјесникове породице.

Јекнић 2005: Славко Јекнић, *Слободарска здравица,* Београд: Гусларско друштво „Филип Вишњић“.

Крговић 2005: Иван Крговић, *Покољење за пјесму створено,* Мојковац: Издање ауторово.

Латковић 1953: Видо Латковић, *Чланци из књижевности,* Цетиње: Народна књига.

Марић 2003: Милун Марић, *Старац Радован или феномен песничке популарности,* приредио Милорад Предојевић, Нови Сад: Издање Душана Марића.

Марјановић 1938: Вуксан Марјановић, *Вила сестра старијех Ускока за Морачу и Љевишта пита,* Никшић: Слободна мисао.

Перошевић 2017: Славко Перошевић, *Трагом струна кроз огањ плотуна*, Београд: Школа гусала Сандић.

Поповић 2007: Ранко Поповић, *Завјетно памћење пјесме. Стварносни контекст српске поезије с краја 20. вијека,* Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.

Ракочевић 1968: Новица Ракочевић, „Борбе Херцеговачког одреда црногорске војске у јануару 1916. године“, *Историјски записи*, година XXI, књига XXV, св. 2, Подгорица, 225–250.

Симоновић 2011: Будо Симоновић, *Од млинара до барда,* Подгорица: Октоих.

Budimir ALEKSIĆ

OPERATIONS OF THE MONTENEGRIN ARMY DURING THE FIRST WORLD WAR IN MODERN EPIC POEMS

Summary

From ancient times to our era, throughout the entire history of human society, wars and military clashes have been subjects of literary and artistic interpretation. Similarly, the wars our people have fought for centuries for freedom and unity have found their place in numerous works of oral and written literature. In this study, we will analyze a corpus of more recent decasyllabic and octosyllabic epic poems dedicated to the operations of the Montenegrin army during the First World War. These literary creations, in which we find many poetic qualities, represent a poetic glorification of a chivalrous era and its heroes who selflessly sacrificed themselves for their ideals and hopes. Among these poems, the verses of Radovan Bećirović from his poem "The Battle of Mojkovac" stand out with their height and strength of epic sweep and patriotic pathos.